

Марина Столяр

РЕНЕСАНСНІ «МОСТИ» НЕОМАРКСИСТСЬКОГО РОМАНТИКА

Наведені нижче спогади та рефлексії про життя і творчість українського історика філософії Володимира Іларіоновича Шинкарука, академіка та багаторічного директора Інституту філософії НАН України, мали знайти своє місце в діалогах круглого столу, розміщеного вище. Утім логіка діалогу «затягла» у своє русло одну частину матеріалу, натомість іншу (як на мене, не менш цікаву) залишила за межею обговорення. Те, що з цього матеріалу належало мені особисто, я спробую подати у формі окремого тексту. Можливо, такий додаток буде корисним.

Факти біографії В. Шинкарука, які я наведу, є або маловідомими, або невідомими взагалі. У деяких випадках я можу бути свідком, в інших – переповідачем слів Шинкарукових родичів, друзів, колег, студентів. І справа наразі не тільки в тому, щоб розповісти щось нове або маловідоме про життя українського філософа. Насправді моя мета –

1) зрозуміти аксіологічне ядро його життя, яке визначало як оптику аналізу філософських текстів, так і мотивацію антропологічного повороту київської філософської школи;

2) виявити у відповідній семантиці щось, ще не помічене дослідниками філософії В. Шинкарука (Євген Андрос, Сергій Грабовський, Валерій Загороднюк, Віктор Колзовський, Анатолій Конверський, Віталій Табачковський та ін.).

Не менш значущим вважаю й окреслення соціально-культурного (особливо – політико-ідеологічного) контексту, поза яким неможливо зрозуміти як загальний аспект: непросту долю людини середини – другої половини ХХ ст., так і деякі окремі аспекти філософського спадку В. Шинкарука. Сподіваюся, певні деталі соціально-політичної атмосфери, побуту, менталітету людей того часу, які я наводжу, будуть доречними в інтерпретації постаті та творчості В. Шинкарука. Проте для мене важливо цей контекст подати у формі особистісного бачення, яке, сподіваюся, не залишить читача байдужим, натомість дозволить йому хоча б частково вжитись у реалії зображуваного часу, зрозуміти мотиви, якими спрямовувалися творчі пошуки нашого персонажа.

1. Студентські роки: формування засадничих цінностей

Зазвичай факти особистого життя мислителя в працях істориків філософії відіграють роль дещо формального вступу чи окремих ремарок без істотного зв'язку з теоретичними поглядами та сенсожиттєвими пошуками цього мислителя. Особливо на це хворіла марксистська історико-філософська традиція, яка виводила погляди того чи іншого автора з безособової ситуації (економіки, соціально-політичного життя) та однолінійної логіки розвитку самої філософії. Значно пізніше стали брати до уваги ширший культурний контекст (і в Україні це сталося, між іншим, не без впливу Володимира Іларіоновича). Але особистісно-герменевтична оптика, яка би спонукала «вживатися» в процес формування засадничих цінностей філософа, усе одно не використовувалась. І якщо в якийсь момент я це зрозуміла, то мені допомогли це зробити не тільки Ганс Георг Гадамер чи Макс Поланьї, але й Володимир Шинкарук, Вілен Горський, Віталій Табачковський, Юрій Кушаков та інші представники київської антропологічної школи, первинні корені якої містяться в царині історії філософії.

Шинкарук, зокрема, вчив нас, своїх студентів, що філософські погляди розвиваються на світоглядному ґрунті, а сенсожиттєве ядро світогляду формується у сфері духовно-практичного, особистісного освоєння світу. У своїх лекціях Володимир Іларіонович на противагу класовому підходу наполягав на «неповторності кожної особистості», яка «яскраво виявляється в унікальному життєвому шляху» кожної людини, «кожного з нас» (читай: «і в моєму життєвому шляху також» – М. С.) [Шинкарук 2004: 217]. Тобто біографічний метод історико-філософських досліджень логічно впливає також і з власної позиції В. Шинкарука.

Треба відзначити, що біографічний метод досить активно і, головне, продуктивно втілюється в практиках такого напрямку, як історико-філософська біографістика. Як пише Вадим Менжулін, «насправді вивчення біографій мислителів є дуже важливою і абсолютно повноправною складовою історико-філософського пізнання» [Менжулін 2016: 3]. Він вважає, що біографістика була методологічно близькою таким західним філософам, як П'єр Адо, Ханна Арент, Жан-Поль Сартр, Карл Ясперс. А Мартин Гайдегер говорив про істотний зворотний вплив філософії на біографію [див.: *ibid.*: 4]. У філософії радянського періоду біографічний метод використовували такі стовпи гуманітаристики, як Олексій Лосєв, Валентин Асмус, Сергій Аверінцев, Юрій Лотман. Серед сучасних українських філософів, істориків філософії біографічний метод досліджували/досліджують і продуктивно застосовували/застосовують Лариса Вдовиченко, Інна Голубович, Ганна Горак, Вадим Менжулін, Ольга Сімороз, Тетяна Чайка та інші.

Біографічний метод в історії філософії, на мою думку, дозволяє «докопатися» до ціннісних основ особистості, її смаків, особливостей виховання. Після цього адекватнішим стає розуміння її філософських пошуків. Бо кожен філософ шукає й аргументує те, що він/вона (нібито «апріорі») вже має в душі, у свідомості. У свою чергу, зміст цього «апріорного» найінтенсивніше формується в дитячі та юнацькі роки 1) як під різноманітними позитивними впливами (родинними, культурними), так і 2) у формі реакції на «негативні» взірці, від яких дитина, підліток, навпаки, відштовхується і які доросла людина пізніше аргументовано заперечує. Причому заперечення інколи може сформувати не менш стійкі цінно-

сті, ніж запозичення. Наприклад, Шинкарукові була притаманна цілком апріорна та досить негативна настанова щодо релігійних сенсів. Не думаю, що таке ставлення могла би сформувати атеїстична освіта часів СРСР, адже вона була нудна та беззмістовна. Було щось особистісне в тому, як послідовно Шинкарук відсторонювався від найменших кроків у бік релігії, семантики сакральних вимірів буття. Тому поняття віри, надії та любові в його філософії мали суто світське наповнення, яке можна витлумачувати як близьке до релігійного лише в межах крипторелігійної парадигми (Мірча Еліаде та ін.).

Якщо про дитинство В. Шинкарука я майже нічого не можу сказати, то його юність, зокрема студентські роки, є більш відомими зі слів його однокурсників чи колег по Інституту філософії. Спочатку наведу декілька невідомих фактів біографії молодого Шинкарука (трохи пізніше нам стане зрозуміло, як вони могли вплинути на його погляди).

Спробуємо разом із читачем підключити емпатію, без якої неможливо зрозуміти будь-яку іншу людину. Вдивіться уважно у світлини Володі Шинкарука – студента філософського факультету (див. нижче, с. 224). Не знаю, як кому, а мені ці світлини розповіли про внутрішній світ молодого Володимира більше за мої ж власні спогади. Чомусь згадала казку Ганса Християна Андерсена про перетворення худенького, незграбного каченяти на прекрасного білого лебедя. Адже обличчя юнака просто випромінює могутню і яскраву, проте трагічно-самотню потенційність його особистості. Ідеальний образ для художника-романтика!

Видно, що наведені світлини – це не ті формальні фотографії, що приклеюються до документів вступника. Вони майже художні. І фотограф, судячи з результату, був майстерним професіоналом. Зрозуміло, якщо молодий хлопець (та ще з такою романтичною зовнішністю!) замовляє світлини у фотоательє, то він хоче їх комусь подарувати. І цей «хтось» є дівчиною. Так воно насправді й було.

Першу світлину зроблено 13 жовтня 1945 р., тобто на початку навчання на першому курсі філософського факультету Київського державного університету. Саме цього року відбувся перший повоєнний набір студентів-філософів. Тоді бажаючих вчитися на цьому факультеті було не дуже багато, тобто конкурсу фактично не було¹.

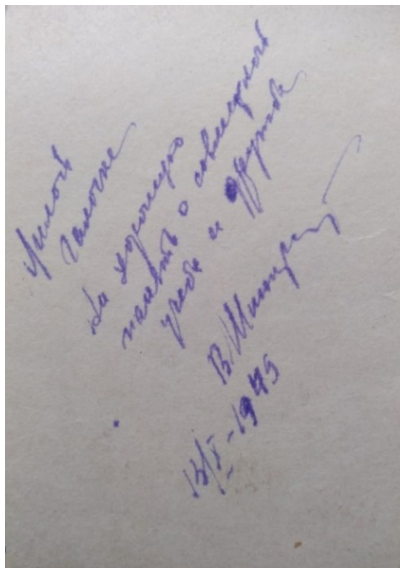
Когось прийняли вчитися в університет як учасника війни. Інші, вчорашні школярі, попри війну, мали непогані базові знання. Володя Шинкарук належав до другої категорії. Він на курсі був «ще малим», і на нього чекала серйозна конкуренція з нещодавними фронтовиками, усі груди яких були в орденах і медалях. Усі вступні іспити склалися в один день. Абітурієнти переходили з однієї аудиторії в іншу; від однієї комісії до другої, а потім уже чекали на результати, які також визначалися доволі швидко. Прийняли!

Другу світлину зроблено вже після літньої сесії, по закінченні першого року навчання (1 липня 1946 р.). І перше, і друге фото були подаровані однокурсниці «Галинці» (моїй мамі – Галині Юріївні Кикець) і зберігалися в нашому сімейному архіві.

¹ Цю інформацію щодо тодішньої *непопулярності* філософської спеціальності підтверджують слова Сергія Кримського, який вступав на факультет через три роки після В. Шинкарука [Крымский, Чайка 2012: 52].

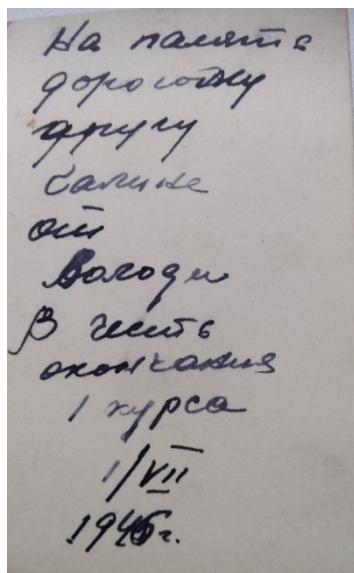
Світлина 1. Володя Шинкарук – студент-першокурсник філософського факультету. З сімейного архіву М. Столяр; публікується вперше

Світлина 2. Зворотній бік Світлини 1

Світлина 3. Володя Шинкарук наприкінці 1 року навчання в університеті. Фото з сімейного архіву М. Столяр; публікується вперше

Світлина 4. Зворотній бік Світлини 3

На першій світлині (від 13 жовтня 1945 р., тобто десь ближче до середини другого місяця навчання в університеті) написано: «Милій Галочці на добру пам'ять про спільне навчання та дружбу. В. Шинкарук». Підпис зроблено рівним, не дитячим, а вже усталеним почерком, яким Шинкарук писав до кінця життя. У цифрі року він зробив помилку, яку виправив. Між іншим, такі помилки були типовими в його підписах молодих років. Певною мірою він жив поза емпіричним часом, тому не завжди міг сказати, яке сьогодні число чи рік.

Світлини вражають виразністю образу молодого хлопця, напруженістю його внутрішніх почуттів, недитячим сприйняттям світу, прихованою глибиною. А це ж перед нами вчорашній школяр! Та складається враження, що бачимо людину, яка вмістила у своє серце безодню страждань, що зробили її назавжди дуже серйозною. Проте видно також, що ця молода людина не зламалася, а тільки зміцнилася у своєму щирому прагненні шукати Істину та служити їй.

Подарунковий підпис на звороті другої світлини свідчить про покvapливисть чи, можливо, хвилювання, з якими він робився. Спочатку Володимир написав: «На пам'ять дорогій» і почав уже писати слово «подрузі». Потім виправив – «дорогому другу». Своє ім'я спершу написав із малої літери. Потім помітив помилку та вписав велику (центр буття тоді знаходився не у сфері «Я», а в просторі «Ти»). І дату також – спершу поставив 1945 р., а потім виправив на 1946-й.

Щодо останнього виправлення, цілком зрозуміло, що дата 1945 дуже сильно притягала до себе. Для людини повоєнної доби вона розчиняла в собі інші часи й дати. Стосовно інших виправлень маю підказку. Колись мама сказала мені, що на першому курсі Шинкарук був у неї закоханий. Коли ж я запитала, чому вони не одружилися, вона сказала: «Розумієш, він був для мене дуже хороший друг – просто друг». Ось тепер я бачу в цих світлинах щось на кшталт документального підтвердження.

Мама лише один раз розповіла про закоханість Шинкарука. Надалі ця тема не піднімалася. Як я думаю, через те, що мама була в дуже добрих стосунках із дружиною Володимира Іларіоновича Галиною Феодосіївною. Просто кажучи, вона любила її як рідну сестру. А любити людину і говорити за її спиною те, що їй би не сподобалося – це, як кажуть французи, «*pas comme il faut*».

Між іншим, знайомство Шинкарука з його майбутньою берегинею відбулося в присутності моєї мами. Уперше Володя побачив свою Галинку на загальноуніверситетському концерті (на жаль, я не можу вказати дату, проте це точно був уже не перший курс), де тоненька студентка економічного факультету виспівувала українську народну пісню² з таким почуттям, із такою силою й виразністю голосу, із такими задержуваними рухами блискучих очей, що не закохатися в неї було просто неможливо. Зал тоді був ущент забитий студентами Київського університету. Місць усім бажаючим послухати й подивитися не вистачало. І худесенький, легенький Вова по-дружньому, без будь-яких «лівих» думок з обох сторін, сидів на колінах у моєї мами. Він із осяйним обличчям слухав одну Галину і питав у іншої (декілька разів під час виступу): «Правда, чудово співає?!».

Хай читач не дивується, що хлопець «перед усім народом» сидить у дівчини на колінах наприкінці 40-х років ХХ ст.. Радянському, особливо воєнному та повоєнному життю була притаманна фізична щільність, скупченість людей на роботі, на

² Зазначу, що Шинкарук усе життя дуже любив українські народні пісні.

кухнях комуналок, у гуртожитках, теплушках, в'язницях і таборах, чергах – усюди. Наприклад, моїй мамі не дали гуртожитку, бо вона була з інтелігенції, яку не вважали за повноцінний клас соціалістичного суспільства, а лише за «прошарок» між робітничим класом і селянством. То спочатку навчання маму прихистили колишні київські сусіди, хоча вони самі отримали після війни лише одну кімнатку в комуналці на... п'ятьох членів родини. Потім маму до гуртожитку забрала її подруга та однокурсниця Тамара Старченко³, і вони спали «валетом». Але ніхто з інших мешканок кімнати на це не нарікав: «Тісно, зате справедливо!».

2. В. Шинкарук починає завойовувати простір свободи думки в межах історії філософії

Тисяява була в соціальному просторі, була вона також і там, де має бути простір для вільної думки. Страшна тисяява! Навіть там, де можна було поворухнутися, трохи відійти, відступити, люди все одно тулилися одне до одного. Особливо це було помітно в чергах, у транспорті та на пляжах. Але по-справжньому тісно було у сфері гуманітарної думки. І навіть наявні можливості часто не використовувалися через страх дещо «відійти» від тієї скупченості, яка символізувала колективний розум «під керівництвом єдино наукового і вірного вчення». Та Шинкарук поступово й дуже обережно виборював і обстоював простір свободи як для себе, так і для інших... Перефразовуючи американського письменника й поета Роберта Пена Ворена («Ти повинен зробити добро зі зла, тому що більше його нема з чого зробити») щодо ситуації Володимира Шинкарука, можна сказати: «Ти маєш знайти істину поміж брехні, бо більше її немає де шукати».

Віталій Табачковський пише, що В. Шинкарук розпочав свій шлях історика філософії з кандидатської дисертації, присвяченої дослідженню специфічної форми матеріалізму Олександра Радищева [Табачковський 2003: 19-20]. Безумовно, ця дисертація мала важливе значення для професійного становлення Шинкарука. Проте, на мою думку, філософія О. Радищева була лише підготовчим етапом до повноцінного історико-філософського дискурсу, зумовленого необхідністю читати студентам лекції з німецької класичної філософії.

Упевнена, що справжнє заглиблення в історію філософії розпочалося для В. Шинкарука з філософії Нового часу, зокрема з німецької класичної філософії. Молодий викладач глибоко занурюється в тексти першоджерел. На тлі жахливого скупчення марксистсько-ленінських філософів на вузеньких зацементованих доріжках ідеологізованої догматики твори Гегеля, Канта, Фіхте поставали темним, непролазним лісом. І Шинкарук обрав цей ліс, бо на той момент це був шанс знайти можливість свободи! Він зрозумів мову «мешканців цього лісу», його закони, оцінив вершини, спустився в яри; знайшов і розчистив стежки, якими вже за ним, першим викладачем німецької класичної філософії на філософському факультеті Київського університету, могли йти його студенти. І те, що серед цих студентів були такі стовпи українського неогегельянства, як історик філософії Михайло Булатов і естетик Анатолій Канарський, багато що говорить про рівень викладання предмета.

³ Тамара Яремівна Старченко (1926–2010), однокурсниця В. І. Шинкарука, по закінченні Київського університету все життя викладала філософію у Львівському державному університеті імені Івана Франка [Черниш 2019].

Теза про те, що В. Шинкарук тлумачив німецьку класичну філософію цілком у дусі марксизму-ленінізму – це слова, які випливають з погляду на спадок Володимира Іларіоновича постфактум. Погляду, що абстрагується від 1) відмінностей семантики марксизму (тим більше, ленінізму) і творів німецьких філософів XVIII–XIX ст.; 2) конкретних ґносеологічних передумов вступу Володимира Іларіоновича на шлях викладача німецької класичної філософії і соціально-культурного контексту цього вступу... Не те що «цілком», а навіть на одну десяту частину ці вчення не перетинаються. Тому неможливо вмістити дискурс німецької класики в прокрустове ложе марксизму. Це настільки різні світи – світоглядні, мовні, тематичні, культурно-історичні, ментальні..., що вони можуть розглядатися лише як дотичні в окремих точках. І ці точки, до речі, можна порахувати на пальцях однієї руки (об'єктивний/суб'єктивний ідеалізм, діалектика, раціоналізм). Навіть поняття агностицизму вже не застосовне до Канта.

Декілька фактів: 1) до В. Шинкарука німецька класична філософія взагалі не викладалася в КДУ як окремий курс; 2) коли Шинкарук узявся за цей предмет, не те що монографій – добрих підручників з відповідної теми в радянському культурному просторі майже не існувало. Праці радянських дослідників (Костянтина Бакрадзе, Агіна Касімжанова, Боніфатія Кедрова, Павла Копніна, Михайла Овсяннікова та ін.) були видані не раніше 1958–1963 рр..

Та виходити до студентів і читати їм лекції відповідного рівня треба було ще в 1951 р.. Скласти великий повний курс за цитатами Маркса, Енгельса і Леніна було в принципі неможливо. Такого матеріалу, якщо «лити» майже суцільну «воду», можна було б назбирати максимум на дві-три лекції. Але це не стиль Шинкарука. Порожні, абстрактно-загальні фрази він не використовував. Тож він звертається до першоджерел німецької класичної філософії практично «з нуля» в сенсі наявних коментарів і попередньої університетської підготовки.

Шинкарук, щоправда, мав тритомовий історико-філософський підручник (1941–1943 рр. за редакцією Георгія Александрова, Бернарда Биховського, Марка Мітіна та Павла Юдіна), який називали «сірою конякою». Розділ цього підручника, присвячений німецькій класичній філософії, був написаний справжнім знавцем – Борисом Фохтом (1875–1946), учнем Генріха Рікєрта, Сергія Трубецького, Германа Когена, Пауля Наторпа та ін. видатних мислителів межі XIX–XX ст.. До того ж, у руки Володимира Іларіоновича потрапив виданий 1933 р. вельми інформативний том «Історії нової філософії» Куно Фішера, присвячений Гегелю.

Читаючи монографії В. Шинкарука з Гегеля (1964) і Канта (1974), я декілька разів упевнювалась у тому, що в цих своїх працях він постає передовсім як викладач історії філософії. Людина, яка багато років займається педагогічною діяльністю, одразу побачить, що ці книги становлять собою високоякісний лекційний матеріал, чітко структурований, викладений логічно й максимально прозоро, але без спрощень. При цьому це матеріал аналітичний, дослідницький. Як зазначав Сергій Кримський, Шинкарук був із самого початку самостійним мислителем. Будь-які першоджерела потрібні йому були як точка відштовхування, як основа для розвитку власного дискурсу [див.: Крымский, Чайка 2012: 163]. Саме дослідницька спрямованість історико-філософського курсу робила його живим і цікавим для студентів філософського факультету, які разом із викладачем вчилися не тільки розуміти та засвоювати матеріал, але й мислити та висловлювати власні думки. Хоча Шинкарук не був професійним філологом, він підійшов до

викладу німецької класичної філософії саме як висококваліфікований фахівець, який рефлексує щодо

- 1) наявного словникового запасу студента;
- 2) різниці між цим словником і тезаурусом німецької філософії XVIII–XIX ст..

У результаті Володимир Іларіонович вибудовував систему містків між першим і другим рівнями. На жаль, в університеті я досить часто зустрічала викладачів, які те, що для них самих було очевидним, вважали так само очевидним для студентів/аспірантів. Звичайно, щось вони давали своїм учням, але ефективність цього «щось» була значно менша, ніж мала бути за умови педагогічної та культурної рефлексії. Вони не помічали, що пропускають (скорочують) важливі фрагменти розгортання власної думки, очевидні для них. Студентові ж було дуже важко (або й узагалі неможливо) відновити їх самостійно. Проте такий тип інтелектуального напруження формував інтуїцію, що для філософа теж непогано.

Отже, В. Шинкарук заводить студента в «непрохідний ліс» німецької класичної філософії, але постійно веде його; пояснює те, що у певний момент треба пояснити; відокремлює провідне від другорядного, не гублячи логічну стежку ані на крок. У результаті «непролазні хащі» розступаються й ліс пронизують промені світла розуміння.

На круглому столі ми достатньо докладно обговорили провідну проблематику монографій Шинкарука, присвячених філософіям Канта і Гегеля. Тому я скажу тільки те, що розробка В. Шинкаруком філософських питань у межах німецької класичної філософії вивела українську історію філософії середини – другої половини XX ст. на рівень світової історико-філософської думки; показала німецьку класичну філософію не як одноразово використаний матеріал, з якого було запозичено діалектику Гегеля й матеріалізм Фюрбеха, а як невичерпні джерела подальшого розвитку філософської та історико-філософської думки.

3. Талант і розум як реальні ризики

Ще наприкінці 1930-х рр. моя родина змушена була тікати з Києва через арешт дідусевого брата, Володимира Олександровича Кикеця – викладача Київського політехнічного інституту. Він був талановитим науковцем. А проти таких учених у ті часи не-дуже-талановиті колеги мали зручну зброю у формі анонімок, правдивість яких ніхто й ніколи не перевіряв. Точніше, їхню «правдивість» підтверджували самі жертви під час допитів. Саме тому дідусь навіть після війни не добивався якогось житла в зруйнованому Києві, не ставав у чергу на квартиру, а поїхав із родиною подалі від столиці, у західне українське містечко Кременець завідувачем кафедри математики в учительському інституті. Та старший донечці порадив потрапити до університету в рідному місті, у Києві.

Я пишу про це тому, що й тоді, коли молодий Володимир Шинкарук прийшов працювати на філософський факультет викладачем історії філософії (1951 р.)⁴, були ті самі часи, коли людина могла принаймні втратити можливість кар'єрного зростання саме через свій розум і талант, ставши жертвою бездарних колег. А про те, що тоді на філософському факультеті переважну більшість складали люди, які, м'яко кажучи, не виблискували своїми талантами, мені багато разів досить дотепно

⁴ Закінчивши університет улітку 1950 року, В. І. Шинкарук вчився на річних курсах викладачів суспільних наук Київського державного університету.

розповідала моя мама. Особливо виразним у цьому плані був образ «баби Параски». Між іншим, спогади мами підтверджують слова Сергія Кримського [Крымский, Чайка, 2012: 58]. Але Кримський згадав, який предмет (логіка) читала викладачка на ім'я Параскева, а моя мама наводила її вислів, що став у них на курсі «крилатим»: «Та що ви там мене питаєте?! У мене вдома є цілий мешок конспектів...».

Проте мама та Сергій Борисович незалежно одне від одного з великою повагою згадували професора Миколу Степановича Шлепакова – засновника і першого завідувача кафедри історії філософії на філософському факультеті. Ця людина вирізнялася з-поміж інших співробітників факультету значно вищим рівнем культури й інтелекту. Відомо, що певний час професор Шлепаков був деканом факультету. За спогадами мами, Микола Степанович був дуже інтелігентною людиною. Найімовірніше, саме він довірив В. Шинкаруку читати курс історії філософії після закінчення університету, тобто в 1951 р.. Також він запросив маму спочатку до себе в аспірантуру, а потім запропонував їй місце старшого викладача кафедри історії філософії. Та мама не скористалася цією пропозицією. До неї звернулася одна випускниця факультету і попросила поступитися їй своїм місцем роботи. У цієї дівчини була дуже хвора мама, і тому вона не могла їхати з Києва кудись у провінцію. А в столиці випускникові філософського факультету знайти роботу за фахом було надзвичайно важко. До кого ж їй було звернутися, як не до «Галинки»? Мама і в 55 років могла подарувати нову, дорогу річ людині, якій ця річ була, з маминої точки зору, більш потрібною. Що вже казати про її молоді роки!

Світлина 5. Галина Юрївна Кикець і Борис Дмитрович Столяр (1955 р., м. Кременець Тернопільської області)

Коли я студенткою філософського факультету слухала лекції з історії філософії, які читала та пані (на місці якої могла би бути моя мама), скажу чесно, я була дуже критично налаштована. Я уявляла собі, як би цікаво, особистісно той самий матеріал могла би подати моя мама. Вона ж ніколи не читала лекції з аркуша, а своїми захоплюючими розповідями так зацікавлювала присутніх, що на її лекціях студенти з інших потоків (тобто ті, хто прийшли на пару поза розкладом) ладні були навіть стояти.

Та я була несправедливою до своєї університетської викладачки, бо ця ситуація показала, як вона готова була заради своєї хворої мами піти навіть на такий принизливий крок, як прохання поступитися робочим місцем. Вона ж була справедливою і поряд-

ною людиною! А моя мама була здатна на те, щоби великодушно зректися можливостей подальшої кар'єри. Тож вклонімося їхній здатності любити, їхньому благородству! Хіба ж таке могло би статися в наш час?! – питаю я себе. Та, зрештою, і мене просто би не було, якби мама не погодилася поїхати в маленьке містечко в Західній Україні, де вона зустріла мого тата... Коли я це, нарешті, зрозуміла, то подумки стала вважати цю викладачку історії філософії своєю хрещеною мамою.

4. Конфлікт зовнішнього і внутрішнього

Маю зазначити, що бідність у повоєнні роки була просто жахливою. Наприклад, мій дідусь, завідувач кафедри математики, ходив на лекції в галошах, які підв'язував мотузкою, щоб не спадали з ніг. І при цьому був радий, що не ходить босий! Проте маму, яка вступила до Київського університету, таки спромігся вдягти та навіть взути на ті часи більш-менш пристойно. Що ж до Володі Шинкарука, то батькам вдалося його лише вдягти. Придивіться, який вправний кравець зробив оці складні лацкани на піджаку (Світлина 1). І це – з поганенької тканини! А ось зі взуттям було зовсім кепсько... Частина першого курсу В. Шинкарук проходив у... гумових капцях. Тільки те й можна сказати, що все ж не зовсім босий. Уявіть собі, як це – відчувати під ногами всі камінчики, страждати й від холоду, який гума тільки посилює, і від тепла, бо гумове взуття зовсім не провітрюється. І при цьому він тримався так, ніби все чудово.

Цю деталь (гумові капці) можна роздивитися на світліні № 6, якщо її збільшити. За спиною групи студентів ми бачимо альтанку на Володимирській гірці. Також ми бачимо, що Шинкарук іде сквериком в самій сорочці, тоді як усі його друзі одягнуті дещо тепліше. Моя мама питає його, чи не повернеться він за верхнім одягом: «Бо ж замерзнеш!». Володимир Іларіонович обійняв себе руками, щоб було не так зимно, і вперто відмовляється піти. Якийсь хлопець, смикає маму за руку: «Не чіпай його! Хай собі, як хоче...».

Світлина 6. Студенти філософського факультету на прогулянці.
В. Шинкарук третій праворуч. Фото з сімейного архіву М. Столяр;
публікується вперше

Чому Шинкарук вийшов тоді без піджака, невідомо. Але чому він не повертається, можна здогадатися. Ну як підеш по піджак, а в цей час дівчину, яка тобі подобається, почнуть знаджувати... І він уперто йде разом із компанією. Усі сміються від повноти життя, від усвідомлення того, що найгірше (війна) позаду, що попереду має бути тільки світло й щастя... А він ніби йде з усіма, але виглядає якось самотньо. І ці складені руки – це не тільки засіб, щоб зігріти себе, але й рух, щоб відсторонитися, заховатися... Заховати свої думки і почуття, бо чоловік у його системі виховання має бути гордим (гордість і пиha – принципово різні речі!), стриманим і мовчазним.

Певною мірою стриманість і мовчазність молодого Шинкарука визначалися тим, що він практично ніколи не відчував себе розкутим у спілкуванні з людьми. Навіть пізніше, у зрілі роки, коли досяг високого щабля в соціальній ієрархії радянського суспільства (ми про це трохи говорили на круглому столі – див. вище, с. 211). Коли ж він ще молодим хлопцем потрапив у велике місто, йому було важко в компанії корінних містян, відкритих, самовпевнених і дещо розв'язних. На світліні 7 ми можемо помітити певну скутість молодого Володі. Придивіться до того, як він тримає руки. Так робить людина, яка не знає, куди ці руки подіти. Контрастним до Шинкарука постає його однокурсник (на жаль, не вдалося його ідентифікувати). Він почувається як риба у воді серед симпатичних дівчат. Навіть видно, що не Шинкарук, а цей хлопець є центром усієї групи. А Шинкарук – формально з усіма, а по суті – окремий, самотній атом. Єдине, що прив'язує його до групи, – дружня рука Галини. Але ж він би волів, щоб ця рука була чимось більшим, ніж рука друга.

Світлина 7. Студенти філософського факультету на прогулянці. В. Шинкарук – перший ліворуч. Поряд із ним Г. Кикець. Далі невідомий авторці однокурсник В. Шинкарука та Т. Старченко. Фото з сімейного архіву М. Столяр; публікується вперше

Володимир Іларіонович у своїх лекціях і статтях неодноразово акцентував увагу на роздвоєнні людського життя на «внутрішнє» і «зовнішнє». А також – на відповідних суперечностях, які людина, доки існує, глибоко переживає: і як актуально болючі, і як такі, що завдавали болю колись. А така увага означає, що для людини факт відповідного роздвоєння є 1) вельми відчутним; 2) відрефлексованим; і, зрештою, 3) вона замислюється над тим, в який спосіб філософська рефлексія може хоча б частково «зняти» цю суперечність.

5. Особистість і «згубний світ»

Якщо про світ реального існування в СРСР як про сповнений різних форм відчуження, писати (і навіть думати) було заборонено, то свої почуття Володимир Іларіонович висловлював тоді, коли звертався до аналізу поглядів філософів дореволюційного світу, зокрема до аналізу філософії Григорія Сковороди. Шинкарук писав, що «Світ як морально неприйнятна, згубна для людини дійсність» [виділено мною – М. С.] набуває в Сковороди філософського значення [Шинкарук, Іваньо 1973: 17]. Володимир Іларіонович звертає увагу на це тому, що, на мою думку, сам хотів робити щось подібне з власним «згубним світом». А щоб це уможливити, треба було обґрунтувати поворот до людини.

Хтось із критиків може зауважити, що Шинкарук використовував поняття «згубного світу» стовно дореволюційної (тобто до 1917 р.) соціальної ситуації, тож усі розмови про критичні натяки цілковито безпідставні... Проте з моєю точкою зору погодився б Віталій Табачковський, який добре знав В. Шинкарука і глибоко вивчав його твори. Віталій Георгієвич пише, цитуючи Шинкарука, що останній, за високої оцінки автентичного марксизму (мається на увазі переважно ранній Маркс), прекрасно розумів, що ця філософія «все сутнісне в індивідуальному людському бутті, всю самоцінність і неповторність останнього – поглинає й розчиняє суспільним як визначальним» [Табачковський 2002: 82]. І намагався забезпечити українську філософію, зокрема інститутську філософську традицію, від редукціонізму, який може призвести до того, що в історичній перспективі проблеми філософії людини посідатимуть дедалі менше місце в дедалі ідеологізованішій парадигмі [ibid.].

Але продовжу цитату, в якій Шинкарук порівнює категорію світу в Сковороди і Канта: «На відміну від Канта, у якого світ теж “лежить у злі”, Григорій Сковорода джерелом цього зла вважає не природу людини, а, навпаки, невідповідність природі, прагненню до справжнього щастя» [Шинкарук, Іваньо 1973: 17]. Отже, за логікою Сковороди, що припала до душі Володимирі Іларіоновичу, виходить, що не варто дошукуватися причин зла у зовнішньому світі, а треба шукати ці причини у сфері власної самореалізації. Знайди «сродну працю» й будь щасливим! Тим більше, що Шинкарук, як і Сковорода, сродною працею вважав філософію!

6. Образ сильної особистості в життєвому світі В. Шинкарука

На думку Володимира Іларіоновича, у площині євдемонізму антропологія є перспективнішою, ніж онтологія і соціологія. А що таке «класова боротьба» як засіб «покращення світу» – це Шинкарук неодноразово відчув на своїй власній шкірі! І хто в результаті цієї боротьби піднімається на вищі щаблі суспільства, побачив на власні очі, зокрема й на філософському факультеті 1940-х.

Але в якийсь момент у житті ще зовсім молодого викладача університету засяяло світло! У цьому житті з'явилася розумна, сильна, яскрава особистість – Павло Васильович Копнін (1922–1971). І світ (наразі не тільки світ Шинкарука, а світ української філософської спільноти) став змінюватися на краще.

Маю сказати, що в родині Шинкаруків про Павла Васильовича говорили не просто з теплотою, а з благоговінням! Це була їхня «ікона» людини, якщо хочете. І його смерть вони (ну, Галина Феодосіївна точно, а вона ж у всьому поділяла погляди чоловіка) сприймали практично як убивство. Убивство цим «жорстоким світом» яскравої, прекрасної особистості! Коли пані Шинкарук (вона би образилася на мене за цю «пані», бо була дуже простою в мові й поведінці) згадувала, як Павло Копнін рано пішов із життя, на її очах блищали сльози, тож вона відводила погляд у вікно, щоб я цих сліз не бачила. А за вікном був оперний театр і пам'ятник геніальному українському романтику Миколі Лисенку.

Проте я впевнена, що в Шинкарука був ще один взірцевий образ сильною особистості, ще глибше закорінений в його свідомості й поведінці. З усього безпосереднього спілкування з Володимиром Іларіоновичем, зі спостережень за його поведінкою в університеті, в Інституті філософії, удома, зі спогадів його колег, інших студентів, із підтекстів його творів у моїй свідомості сформувалася біла пляма Невідомого, який найсильніше вплинув на моральнісні погляди філософа, на його *ἦθος* (етос). Але це досить чітка біла пляма: це образ діда, батька або когось із найближчих шинкарукових родичів. Це не могла бути мати чи бабуса, бо це був суто чоловічий (у тій системі стосунків) образ мудрої, врівноваженої, мовчазної, мужньої людини, яка всю відповідальність брала на себе й навіть страждала мовчки – так, щоб ніхто не помітив її страждань (колеги з Інституту філософії казали, що зустрічали Шинкарука на роботі за декілька днів до його смерті; вони бачили його також, коли він втрачав одного за одним усіх своїх рідних, але нічого особливого в його вигляді та поведінці не могли згадати).

Про діда/батька – це моя гіпотеза, яку навряд чи хтось зможе підтвердити чи спростувати. Але вона є цінним припущенням, з моєї точки зору, бо взявши до уваги саме її, ми можемо багато що пояснити в житті й філософії Володимира Іларіоновича. Це як невидима планета, яка певним чином впливає на траєкторію руху іншої. Зокрема, ми говорили на круглому столі про патронат Шинкарука над сферою філософії в Україні (див. вище, с. 201-204); про його специфічне почуття гумору (с. 190-195), про стосунки з підлеглими (с. 190-192). У всіх цих сферах моє припущення працює. Швидше за все, він ще в дитинстві мав за взірць якусь дуже гідну людину з сільськими, патріархальними цінностями, модель поведінки якої намагався наслідувати протягом усього життя. Це була його, Шинкарукова ідентичність, яка подекуди контрастувала з ідентичністю уродженців міст чи хоча б містечок, лібералів і демократів – його колег по Інституту (Мирослава Поповича, Сергія Кримського, Вілена Горського, Володимира Мазепи, Ігоря Бичка, Олександра Яценка та ін.).

Чому я схилиюся до того, що швидше за все це був дід? По-перше, романтичного складу юнаки, зазвичай відштовхуються від образу думки й життя батька, проте тягнуться до діда. По-друге, батько Шинкарука був дуже зайнятою людиною. Навряд чи він мав достатній час на спілкування з сином. По-третє, сам Володимир Іларіонович задовго до власної старості (а саме – у період свого акції) докладно й конкретно говорив і писав про сприйняття світу старою людиною. І це виглядало так, ніби він сам це пережив. Скоріше за все, це були спогади про те, як свою старість сприймав

його дід, бо поважні роки батька мали припасти на той час, коли Володимир Іларіонович поїхав з батьківського дому. І нарешті, Шинкарук був упевнений, що перспективність того чи іншого соціуму залежить від того, чи цінують у ньому досвід старих, мудрих, урівноважених людей.

7. Предмет філософії в рецепції В. Шинкарука

Виділені вище архетипи філософського і життєвого шляху Шинкарука не можуть не наводити на думку про їхню романтичну спрямованість. Як вважає українська дослідниця Олена Колесник, термін «романтизм» може використовуватись у двох основних значеннях: 1) як певний напрям у Західній культурі кінця XVIII – першої половини XIX ст. і 2) як «специфічне ставлення до людини, суспільства та світу», що знаходить своє вираження у творчій діяльності, філософії, мистецтві. Тож О. Колесник пропонує розглядати романтизм також як «транс-історичне культурне явище», яке може бути притаманним діяльності та цінностям людей різних історичних періодів і культурних регіонів [Kolesnik 2020: 17].

Я вважаю, що Шинкарук саме як мислитель романтичного спрямування долає просвітницький (або псевдопросвітницький) наукоцентризм тогочасного марксизму-ленінізму. Він задає індивідуально-світоглядний зміст і спрямованість філософії, яка в канонічно марксистському вигляді визначалася як наука про найбільш загальні закони природи, суспільства та людського мислення.

Філософія не є наукою, – наполягає Шинкарук. Вона є теоретичною формою світогляду [див.: Шинкарук, Яценко 1984: 21]. А світогляд може бути не тільки науковим. Є міфологічні, релігійні, казкові, фантастичні, раціональні, сенсуалістичні, ірраціональні та інші світогляди [ibid.: 27, 38-40].

Кожен із представників німецької класичної філософії обґрунтовує своє бачення буття й людини в цьому бутті. І вони саме тому є частиною історії філософії, що формулюють свої, особисті, неповторні філософські парадигми. Фактично Шинкарук говорив про те, що філософія є теоретичною формою індивідуального світогляду, але поняття «індивідуального» в нього прямо не прописано. Це було б на той час уже занадто... Так собі й уявляю, як Шинкаруку закидають партійні бонзи: «Ви що там, у вашому інституті, – хто по гриби, а хто по дрова?!»). Але це слово («індивідуального») цілком логічно, як на мене, виникає на перетині шинкаруківського розуміння понять «філософія» і «світогляд». Воно там міститься імпліцитно.

Якщо ми скажемо, що предметом філософії для Шинкарука є стосунок «людина – світ», то ми прочитаємо його слова формально. Якщо ж ми хочемо зрозуміти дух його філософування, який надихав Володимира Іларіоновича долати мовні пороги та культурні, семантичні бар'єри найскладніших філософських текстів; давав сили зносити усілякі непорозуміння та страждання, то, на мою думку, для Шинкарука предметом філософії, була сфера небайдужого не просто для якоїсь абстрактної людини, а для нього особисто – сфера пережитого. Саме осмислення пережитого виймало з його спогадів шипи страждань і підіймало його досвід на рівень мудрості. І роль філософії, з його точки зору, я думаю, полягала в тому, щоб досвід переживання, який вилився в мудрість, зробити загальним надбанням через філософську теорію.

Звісно, Шинкарук не збирався відкрито й різко протиставляти філософію науці. Для нього було важливо звільнитися від нав'язливої зверхності науки, визначитися зі специфікою філософії. Проте подекуди він «хитрував» проти науки й наукового світогляду на користь філософської унікальності та самостійності. Наведу конкрет-

ний приклад. У радянських постмарксистів, тобто в тих марксистів, які критикували марксизм на ґрунті самого ж марксизму (особливо виразним у київській школі в цьому плані постає Олександр Яценко), було декілька прийомів, що дозволяли залишатися забезпеченими від звинувачень із боку ортодоксів. Володимир Іларіонович також деякі з цих прийомів використовував. Наприклад, поставити в заголовок одне (щось ортодоксальне), а писати в тексті про зовсім інше або навіть протилежне. Зокрема, Шинкарук посилався на Леніна, який вважав логіку, діалектику та теорію пізнання чимось тотожним. Натомість у своїй праці, присвяченій філософії Гегеля, той же Шинкарук показував їх не як тотожні, а як відмінні, проте єдині. У цитованій вище книзі «Гуманізм діалектико-матеріалістичного світогляду», яку Шинкарук написав у співавторстві з О. Яценком у 1984 р., у першій главі є параграф, який має назву «Категоріальна структура наукового світогляду» (виділено мною. – М. С.). У назві стоїть слово «наукового», але насправді йдеться про світогляд у широкому сенсі слова: про той, який передуює появі філософії й науки. Тобто – про єдність світогляду й духовної культури, про міф, казку, гру, нарешті – про віру, надію, любов [ibid.: 24-33].

Подібно до того, як народні мелодії підіймаються композиторами-романтиками на рівень симфонічного звучання, цілком у дусі романтизму Шинкарук підіймає значення суб'єктивного людського досвіду, почуттів, спогадів, переживань пересічних людей на найвищий, сенсожиттєвий рівень і робить останній предметом філософського осмислення.

8. Ієрархія суб'єктивного і об'єктивного в межах світоглядного підходу

Пам'ятаємо, що в Гегеля суб'єктивний дух (індивідуальний досвід) постає нижчою сходинкою розвитку. Що ж до об'єктивного духу (історичного досвіду людства), то він розглядається як більш високий щабель процесу розгортання абсолютного духу. Подібну ієрархію ми бачимо й у марксизмі. І вона (тобто відповідна ієрархія) багаторазово прописана як один із ключових принципів/догматів онтології, гносеології та соціології марксизму. Шинкарук фактично, за логікою своїх міркувань, руйнує цю систему цінностей і ставить суб'єктивне переживання вище за об'єктивне знання, переводячи проблему сенсу життя з ідеологічної колії руху об'єктивної істини в площину особистісного світосприйняття. Причому робить це настільки впевнено, спокійно, що нікому з ортодоксів навіть не спадає на думку, що наразі відбувається рух у бік суб'єктивного ідеалізму. Вони не сміють підозрювати Шинкарука, бо він усе життя йшов до отримання того статусу, який дозволить йому сказати те, що є цінним для нього особисто, тобто отримати право бути філософом у повному сенсі цього слова. У площині історії філософії це був рух від Гегеля й Канта до Сьорена К'єркегора; тобто переорієнтація антропологічного дискурсу з «родової всезагальності» Гегеля до «тотальності індивідуальної екзистенції» К'єркегора. І саме таку зміну акцентів В. Табачковський вважає «напутнім словом» В. Шинкарука представникам створеного ним напрямку філософського людинознавства [Табачковський 2003: 14].

Певною мірою вивчення історії філософії саме собою напучує людину в романтичному ключі, бо у філософію не входять натовпами. У найкращому випадку – школами. Філософія – це вид діяльності, де все визначають оригінальність, глибина, сила розуму окремої людини як насправді неповторної особистості. А якщо філософія для людини – це і є її життя, то така людина вже за своїм фахом і покликанням є романтиком.

Шинкарук очолює систематичну роботу з вивчення та публікації спадщини Сковороди, керує створенням і виданням філософського енциклопедичного словника українською мовою в російськомовному культурному середовищі. Як на мене, ця його робота також має в собі виразну романтичну складову.

9. Від антропологічного повороту до антропного принципу

Питання антропологічного повороту Шинкарука та його філософської школи теж може бути розглянуто під кутом зору апріорної романтичної орієнтації на людину, її особистісний світ. Якщо ми використовуємо поняття людини в множині, то маємо суспільство, соціальні зв'язки, державу – усе те, що, на думку Шинкарука, і формувало людину, і руйнувало її. Коли ж ми беремо поняття людини в однині, то воно перетворюється на поняття Людини з великої літери, тобто отримує романтичне забарвлення. І вже не стільки світ формує людину, скільки людина активно його переображує в процесі своєї творчої діяльності.

Уже відома нам колишня однокурсниця Шинкарука Галина Кикець (1928–1984) вивела з логіки діяльнісно-антропологічного дискурсу київської школи те, що з нього дійсно випливало: антропний принцип. В її монографії йшлося про те, що саме на ґрунті антропоцентризму можна було б говорити про дійсну інтеграцію природознавства і суспільствознавства [див.: Кикець 1978]. Цей крок, що виводив антропний принцип із вчення київської антропологічної школи й відповідно інтерпретованих цитат класиків, мав не тільки етичну основу чи ґносеологічний сенс. Ішлося про онтологічний поворот, який визрів у межах зазначеної школи.

Шинкарук оцінив і глибоко усвідомив усі підводні течії й логічні наслідки такого напрямку розвитку (попри всю властиву йому «марксистську канонічність» викладу ідеї). Бо якщо аргументацію антропологічної школи в межах філософії ще можна було якось «перетравити» без очевидних руйнівних наслідків для марксизму як системи; якщо з синтезом суспільних наук на ґрунті антропоцентризму (а не класового підходу!) ще теж можна було змиритися; то покласти в основу природничих наук антропний принцип – це вже, вибачайте, зазіхання на «святи» (на об'єктивність реальності) не тільки для марксистів, але й для позитивістів, сцієнтистів та ін.

Володимир Іларіонович досить довго тримав дисертацію мамі в себе вдома, на вікні (там лежало чимало різних текстів, що очікували на його рецензію). Він довго зважував усі «за» і «проти» й лише потому почав вибудовувати систему захисту роботи. Перш за все – щодо підбору опонентів, якими стали професори Сергій Кримський та Іван Фролов (1929–1999). У ті роки І. Т. Фролов працював відповідальним секретарем журналу *Проблеми мира и социализма*. До цього був головним редактором журналу *Вопросы философии*. Проте окрім такої діяльності Фролов мав дуже потужні неформальні зв'язки в керівництві держави, що виявилось вже пізніше, коли він став членом ЦК, потім членом Політбюро ЦК КПРС, одним із радників Михайла Горбачова.

Якщо Кримський міг «задавити» критиків роботи своїм науково-методологічним авторитетом, фундаментальними знаннями реальної історії науки, то Фролов мав додати своєї потестарної ваги. Тож битви з марксистськими позитивістами на вченій раді Інституту філософії не відбулося й не могло відбутися: усі свої. Захист пройшов блискуче. А ось уже після захисту московський «чорний рецензент» спробував відігратися на цій роботі за все, що він не сприймав у київській школі, а, можливо, і в

особі Фролова. Моя мама мусила їздити на додаткові захисти в Москву, які певною мірою вкоротили їй віку. Але тоді багато захистів докторських поставали як межова подія людського життя, після якої довго вже не жили.

10. «Лебедина пісня» В. Шинкарука: віра, надія, любов

Шинкарук пише про віру, надію і любов як категорії світогляду лише у 1980-х, коли його соціальний статус дозволяв йому писати й говорити навіть те, що не мало жодного опертя на цитати класиків. Ба більше, цей триптих асоціювався з християнськими духовними цінностями. Лише тепер він міг дозволити собі судження, що безпосередньо спиралися на власний досвід пережитого. У цьому досвіді те, що було дійсним для нього особисто, постало колись у формі недосяжного ідеалу, щемливо-болісної мрії, що навіть уві сні гострим ножем входила в серце з причини своєї нездійсненності. Проте він написав у книзі науково, об'єктно (мрія, що стоїть «за плечима коханої або коханого»), ніби це не про себе особисто, а про всіх, але, звичайно, подумки, почуттями ще раз повертався до своєї власної молодості, переживав минуле як теперішнє [Шинкарук, Яценко 1984: 33].

Володимир Іларіонович стверджує, що здатність до любові визріває тоді, коли людина проходить через етап платонічної любові, коли відповідний ідеал формується. А надважлива роль почуттів полягає в тому, що людина готова заради їх утілення йти на будь-яку самопожертву, здатна навіть віддати своє життя заради предмета своїх почуттів [ibid.: 31].

І в цьому місці настав час згадати ще один «романтичний випадок» у житті Шинкарука, який демонструє протистояння особистості природній стихії. Ідеться про випадок на Київському морі, який міг закінчитися трагічно і для самого Шинкарука, і для його друзів. Про це ми чули на круглому столі від проф. Загороднюка (див. вище, с. 200-201). На мою думку, відповідний приклад «тягне» на більше, ніж на один із епізодів життя Володимира Іларіоновича. Ситуація з порятунком Шинкарука та його друзів набуває статусу метафори щодо особистості його самого та його ролі в історії української філософії.

Крига, що відірвалася, може символізувати філософію радянської доби, яка існувала значною мірою окремо від світової філософії. Льодовий міст, який вирубав Шинкарук із цієї ж відірваної крижини, – це ті цитати класиків, спираючись на які очільник київської філософської школи вибирався на широку поверхню західної історико-філософської традиції. А слова «якщо я пройду, то й інші пройдуть» – це цілком усвідомлене розуміння того, що: 1) філософія в СРСР – це небезпечна справа, в якій не гарантовано успіху і яка може фатально закінчитися; 2) він, Шинкарук, має знайти мости до світової філософської традиції в тому матеріалі, що «під рукою» і яким дозволено користуватися; 3) саме він має пройти першим тими мостами, щоб інші могли піти за ним: розширити прокладені доріжки.

Зокрема, щоби сфера почуттів людини отримала вільний вхід до сучасної Шинкаруковій філософській теорії, він бере за «місток» цитату Маркса про три види людської діяльності – практичну, теоретичну і духовно-практичну. При цьому вийшло, що не тільки праця у сфері матеріального виробництва, не тільки пізнавальна діяльність вченого, але й досвід переживань кожної пересічної людини є важливим і має бути предметом філософського осмислення. «Містком» був також концепт «єдності логіки, діалектики та теорії пізнання» – шлях від марксизму до філософії Гегеля, Канта. І вже потім, коли Шинкарук відчув під ногами більш-менш твердий ґрунт,

коли здобутий академічний статус давав йому можливість більшої свободи, він звертається до понять віри, надії, любові, прокладаючи шлях до екзистенційного неогегельянства, екзистенціалізму та персоналізму.

Проте романтизм не тільки оспівував протистояння людини і природної стихії. У межах цього стилю життя й мислення здійснюються численні спроби відновити єдність людини і природи. У результаті в мистецтві живопису виникає феномен реалістичного зображення пейзажу. У культурі популярними стають рибальство й «тихе полювання» з перенесенням наголосу з матеріального (пошуки їжі) на духовне (внутрішній стан своєрідної «атараксії» як наслідок розчинення душі в природному спокої).

Світлина 8. Володя Шинкарук, Тамара Старченко, Галина Кикець, Юхим Осічнюк – студенти філософського факультету Київського університету милуються природою на схилах Дніпра. Світлина з сімейного архіву М. Столяр; публікується вперше

Звісно, як людина романтичного складу Шинкарук не міг не любити природу. А риболовлю і збір грибів він просто обожнював. Ці види діяльності давали йому справжній відпочинок. Складалося враження, що для нього це були певні ритуали очищення душі. З якою гордістю він показував і навіть пропонував мені поміряти подарунок якогось новосибірського академіка. Це були справжні унти з оленьчої шкіри для зимової риболовлі. «Ось в таких унтах мені не страшний навіть 30-градусний мороз!» – казав він із такою втіхою, з якою хтось інший показував би віллу з басейном. А ще у Володимира Іларіоновича у 1980-х був шнуровий пудель Кузя, величезний кудлатий чорний пес, якого всі в родині дуже любили. Його характер відображав провідну рису всіх Шинкаруків – гостинність і доброзичливість. З якою радістю цей песик зустрічав гостей! І як він обурювався, якщо хтось мусив іти: «Чого йдеш?! Залишайся з нами!» – ніби говорив він. Цей собака також посідав важливе місце в повсякденному житті родини, у прогулянках філософа київськими сквериками... Певною мірою завдяки таким променадам стосунки між Шинкаруком і Кримським, двома стовпами київської філософської школи, стали (за свідченням Сергія

Борисовича) в останні роки Шинкарукового життя значно теплішими [Крымский, Чайка 2012: 159].

Тож, із мого погляду, Шинкарук був за своїми особистісними ціннісними настановами, способом життя та стилем філософування романтиком у тому крос-культурному сенсі, про який писалося вище. Він створив романтизований варіант неомарксизму, зруйнувавши деякі провідні підвалини марксистської ідеології в такий спосіб, що (якимось дивом) сам це розглядав як рух того таки марксизму. При цьому змістом його діяльності було відродження української філософії як невід'ємної частини європейського дискурсу.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Кикеєв, Г. Ю. (1978). *Проблемы интеграции обществознания и естествознания*. Київ: Вища школа.
- Крымский, С. Б., & Чайка, Т. А. (2012). *Сергей Крымский: наш разговор длиною в жизнь. (Цикл интервью Т. А. Чайки)*. Київ: Издательский дом Дмитрия Бурого.
- Менжулін, В. І. (2016). Про деякі актуальні проблеми теорії та методології історико-філософської біографістики. *Magisterium*, (65), 3-14.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Magisterium_ist_2016_65_3
- Табачковський, В. Г. (2002). *У пошуках невтраченого часу: (Нариси про творчу спадщину українських філософів-шістдесятників)*. Київ: Вид. ПАРАПАН.
- Табачковський, В. Г. (2003). Горизонти і вертикалі особистісно-філософських пошуків В. Шинкарука. In В. І. Шинкарук, *Вибрані твори у 3 т.* (Т. 1, сс. 9-43). (В. Лях, В. Табачковський, Упоряд.). Київ: Укр. Центр духовної культури.
- Черниш, Н. (2019). Про навчання на історичному факультеті та соціологію в університеті. *Усна історія Львівського національного університету імені Івана Франка*.
<http://oralhistory.lnu.edu.ua/istoriia-nauky/pro-bat-kiv-i-svoie-stanovlennia-ia-k-sotsi/>
- Шинкарук, В. І. (1964). *Логика, диалектика и теория познания Гегеля (проблема тождества логики, диалектики и теории познания в философии Гегеля)*. Київ: Издательство Киевского университета.
- Шинкарук, В. І. (1974). *Теория познания, логика и диалектика И. Канта. (И. Кант как родоначальник немецкой классической философии)*. Київ: Наукова думка.
- Шинкарук, В. І., & Яценко, А. І. (1984). *Гуманизм диалектико-материалистического мировоззрения*. Київ: Политиздат Украины.
- Шинкарук, В. І. (2004). Біля бар'єрів неповторності. In В. І. Шинкарук, *Вибрані твори у 3 т.* (Т. 3, Ч. 1, сс. 216-223). (В. Лях, В. Табачковський, Упоряд.). Київ: Укр. Центр духовної культури.
- Шинкарук, В., & Іваньо, І. (1973). Григорій Сковорода. In Г. Сковорода, *Повне зібрання творів у 2 тт.* (Т. 1, сс. 11-57). Київ: Наукова думка.
<http://litopys.org.ua/skovoroda/skov102.htm>
- Kolesnyk, O. (2020). Post-Neo-Romanticism as a Phenomenon of the Contemporary Culture. In I. Petrova, S. Vytalov et al., *Culture and Art Panorama of Ukraine. Collective Monograph* (pp. 17-33). Lviv-Torun: Liha-Pres. <https://doi.org/10.36059/978-966-397-186-5/17-33>

Одержано 17.09.2025

REFERENCES

- Chernysh, N. (2019). On studying at the Faculty of History and sociology at the university. *Oral History of Ivan Franko National University of Lviv*. [In Ukrainian].
<http://oralhistory.lnu.edu.ua/istoriia-nauky/pro-bat-kiv-i-svoie-stanovlennia-ia-k-sotsi/>

- Kikets, G. Yu. (1978). *Problems of integration of social science and natural science*. [In Russian]. Kyiv: Vyshcha Shkola.
- Kolesnyk, O. (2020). Post-Neo-Romanticism as a Phenomenon of the Contemporary Culture. In I. Petrova, S. Vytalov et al., *Culture and Art Panorama of Ukraine. Collective Monograph* (pp. 17-33). [In English] Lviv-Torun: Liha-Pres. <https://doi.org/10.36059/978-966-397-186-5/17-33>
- Krymsky, S. B., & Chaika, T. A. (2012). *Sergey Krymsky: our life-long conversation. (A series of interviews with T. A. Chaika)*. [In Russian]. Kyiv. Dmitry Burago Publishing House
- Menzhulin, V. I. (2016). On some current problems of the theory and methodology of historical and philosophical biographical approach. [In Ukrainian]. *Magisterium*, (65), 3-14. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Magisterium_ist_2016_65_3
- Shinkaruk, V. I. (1964). *Hegel's logic, dialectics and theory of knowledge (the problem of the oneness of logic, dialectics and theory of knowledge in Hegel's philosophy)*. [In Russian]. Kyiv: Izdatelstvo Kievskogo Universiteta.
- Shinkaruk, V. I. (1974). *Theory of knowledge, logic and dialectics of I. Kant. (I. Kant as the founder of German classical philosophy)*. [In Russian]. Kyiv: Naukova Dumka
- Shinkaruk, V. I., & Yatsenko, A. I. (1984). *Humanism of the Dialectical-Materialist Worldview*. [In Russian]. Kyiv: Politizdat Ukrainy.
- Shynkaruk, V. I. (2004). At the Threshold of Uniqueness. In V. I. Shynkaruk, *Selected Works: in 3 vols.* (Vol. 3, Part 1, pp. 216-223). (V. Lyakh, V. Tabachkovsky, Eds.). [In Ukrainian]. Kyiv: UTDK.
- Shynkaruk, V., & Ivanyo, I. (1973). Hryhorii Skovoroda. In H. Skovoroda, *Complete Works: in 2 vols.* (Vol. 1, pp. 11-57). [In Ukrainian]. Kyiv: Naukova Dumka. <http://litopys.org.ua/skovoroda/skov102.htm>
- Tabachkovsky, V. G. (2002). *In Search of Unlost Time: (Essays on the Creative Heritage of Ukrainian Philosophers of the Sixties)*. [In Ukrainian]. Kyiv: PARAPAN.
- Tabachkovsky, V. G. (2003). Horizons and verticals of V. Shynkaruk's personal and philosophical searches. [In Ukrainian]. In V. I. Shynkaruk, *Selected Works: in 3 vols.* (Vol. 1, pp. 9-43). (V. Lyakh, V. Tabachkovsky, Eds.). Kyiv: UTDK.

Received 17.09.2025

Марина Столяр

Renaissance “Bridges” of the Neo-Marxist Romanticist

The author describes some aspects of the socio-political atmosphere, everyday life, and mentality of Ukrainians in the second half of the 20th century from a hermeneutic perspective. Based on this description, an interpretation of the axiological dimension of Volodymyr Shynkaruk's (founder of the Kyiv anthropological school) philosophical work is proposed. Unknown or little-known facts of his biography are interpreted as life foundations that set the direction of his philosophical searches. According to the author, V. Shynkaruk was, in terms of his personal value orientations and way of life, a romantic in the cross-cultural sense of “romanticism” as a universal attitude towards man, society, and nature inherent in different eras. V. Shynkaruk created a romanticized version of neo-Marxism. At the same time, the content of his activity was the revival of Ukrainian philosophy as an integral part of the European discourse.

Марина Столяр

Ренесансні «мости» неомарксистського романтика

Авторка з герменевтичних позицій описує деякі аспекти соціально-політичної атмосфери, побуту, менталітету українців другої половини XX ст.. Спираючись на цей опис, вона витлумачує аксіологічний вимір філософської творчості засновника київської антропологічної школи Володимира Шинкарука. Невідомі або маловідомі факти його біографії інтерпретуються як життєві підвалини, що задали спрямованість його філософських пошуків. На думку авторки, В. Шинкарук був за своїми особистісними ціннісними настановами та способом життя романтиком у крос-культурному сенсі «романтизму» як притаманного різним епохам універсального стосунку до людини, суспільства та природи. В. Шинкарук створив романтизований варіант неомарксизму. При цьому змістом його діяльності було відродження української філософії як невід'ємної частини європейського дискурсу.

Maryna Stoliar, Doctor of Sciences in Philosophy, Professor of the Chair of Philosophy and Cultural Studies at T.H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium".

Марина Столяр, д. філос. н., професор кафедри філософії та культурології Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка.

e-mail: stolar61@ukr.net
